

KÄRNKRAFTEN - ETT SEGLIVAT STRIDSÄPPLE

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsopinionen svänger igen. Kärnkraftsmotståndarna, som tappat mark ända sedan Tjernobylyolyckan 1986, har blivit fler under det senaste året. Enligt Sifos mätningar började omsvängningen under våren 1991 för att sedan förstärkas under hösten. Tendensen är den samma i SOM-undersökningarna. Andelen människor som vill avveckla kärnkraften år 2010 eller tidigare har ökat 1991 jämfört med 1990. Förändringen är dock begränsad - en ökning av andelen kärnkraftsmotståndare med fyra procentenheter. Kärnkraftsmotståndarna är emellertid fortfarande klart färre än kärnkraftsanhängarna och de är fortfarande klart färre än de var 1989 och 1988.

Den troligaste orsaken till att kärnkraftsmotståndet förstärkts något under 1991 är alla avslöjanden om hur osäker kärnkraften visat sig vara i Östeuropa. Anders Pechan vid kärnkraftsindustrins analysgrupp KSU (Kärnkraft Säkerhet Utbildning) har i en intressant debet- och kreditstudie visat på en stor övervikt för kärnkraftsnegativa händelser och informationer under 1991, varav en stor del emanerade från Östeuropa. Kanske kan vi precis som när det gällde de kortvariga Harrisburg- och Tjernobyleffekterna tala om en övergående östkärnkraftseffekt, vilket naturligtvis förutsätter att den visar sig vara övergående.

Tabell 1. Avvecklingsopinionen enligt SOM-studierna (procent)

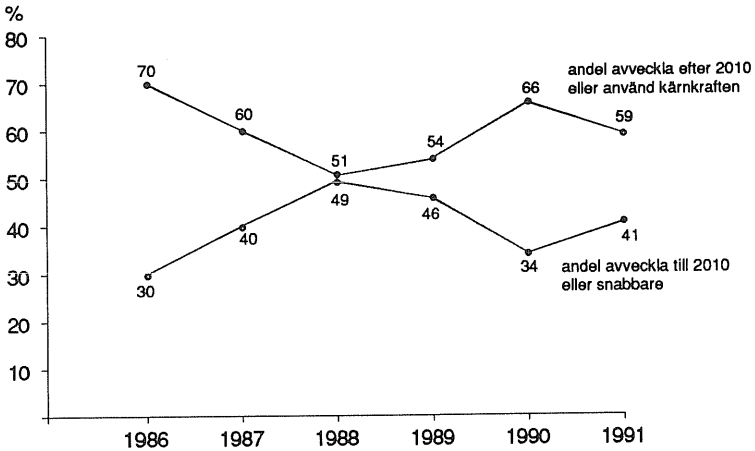
Fråga: "År 1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

Kärnkraftsåsikt	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90	SOM91
Stoppa kärnkraften omedelbart	15	8	6	6	5	5
Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	26	17	15	12	7	9
Avveckla till år 2010	27	27	21	23	17	19
Avveckla kärnkraften, men inte så snabbt som till år 2010	16	19	24	24	28	24
Använd kärnkraften, avveckla den inte	13	16	20	24	27	25
Ingen bestämd åsikt, vet ej	3	13	14	11	16	18
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573
andel avveckla till 2010 eller snabbare	68	52	42	41	29	33
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	29	35	44	48	55	49

Kommentar: Något explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt" fanns inte med i enkätfrågan 1986.

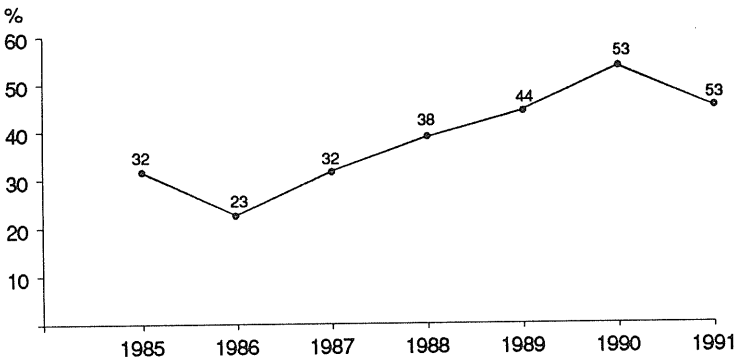
En annan omständighet som också talar för att kärnkraftsmotståndarnas sentida ökning kan vara ett tillfälligt fenomen är den långsiktiga opinionstrenden i kärnkraftsfrågan. Den längsta mätserien vi har tillgång till när det gäller kärnkraftsopinionen visar nämligen på ett långsamt minskande kärnkraftsmotstånd i Sverige. Mätserien har samlats in inom ramen för valforskningsprogrammet vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och bygger på en enkel självklassificeringsfråga - om man uppfattar sig som för eller mot kärnkraften.

Figur 1. Avvecklingsopinionen 1986-1990 enligt SOM-mätningarna (procent)

Kommentar: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 1. Undersökningens personer utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Figur 2. Andel människor som tycker det är ett bra förslag att använda kärnkraften efter 2010 (procent).

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data från åren 1986-1991 och på resultat från valundersökningen 1985. Samtliga intervju personer (inkl. vet ej) ingår i procentbasen. Påståendefrågan löd "Behålla kärnkraften även efter år 2010" med mycket bra förslag, ganska dåligt förslag och mycket dåligt förslag som svarsalternativ.

En viktig omständighet som talar för att vi har att göra med en kortsiktig östkärnkraftseffekt är att andelen svenskar som tror på att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010 inte har ökat - den har tvärtom fortsatt att minska. Hela 85 procent av undersökningspersonerna i SOM-undersökningen 1991 trodde inte på någon kärnkraftsavveckling 2010.

Tabell 2. Tro om avveckling år 2010 (procent)

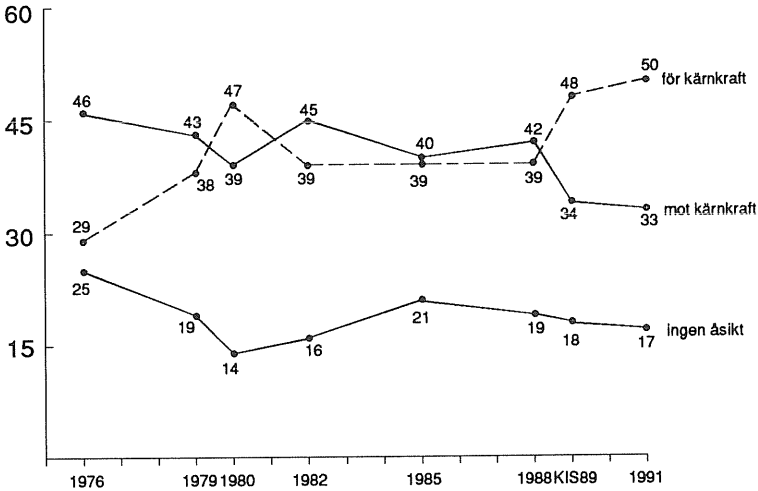
Fråga: "Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?"

Kärnkraftsåsikt	SOM86	SOM87	SOM88	SOM89	SOM90	SOM91
ja, absolut	7	5	3	2	3	1
ja, troligen	27	26	24	21	11	10
nej, troligen inte	57	60	64	68	70	70
nej, absolut inte	7	7	6	7	13	15
vet inte/vill ej svara	2	2	3	2	3	4
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1624	1673	1643	1578	1582	1573
övertikt nej	+30	+36	+43	+52	+69	+74

Vad som menas med för respektive mot kärnkraft kan naturligtvis variera, men vi vet från tidigare studier att det föreligger ett starkt samband mellan den subjektiva självklassificeringsfrågan och olika mer konkreta frågor om kärnkraftspolitik. Vid folkomröstningen 1980 klassificerade sig t ex 91 procent av linje 1-väljarna och 75 procent av linje 2-väljarna som för kärnkraften medan 87 procent av linje 3-väljarna angav att de var mot kärnkraften. I slutet av 1980-talet var den enkla för/mot-uppdelningen fortfarande relevant, men skiljelinjen gick något annorlunda. Nu var det människor som ville avveckla kärnkraften till 2010 eller snabbare som tenderade att definiera sig som mot kärnkraften (66 resp 94 procent) medan de som ville använda kärnkraften eller avveckla den senare än 2010 hade en tendens att uppfatta sig själva som för kärnkraften (95 resp 64 procent). Resultaten bygger på material från 1980 års folkomröstningsundersökning och från valundersökningen 1988 (se Holmberg 1989).

Figur 3. För eller emot kärnkraft 1976-1991 (procent)

Fråga; "Det finns olika uppfattningar om kärnkraften som energikälla. Vilken är Din inställning? Är Du i huvudsak för eller emot kärnkraften eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

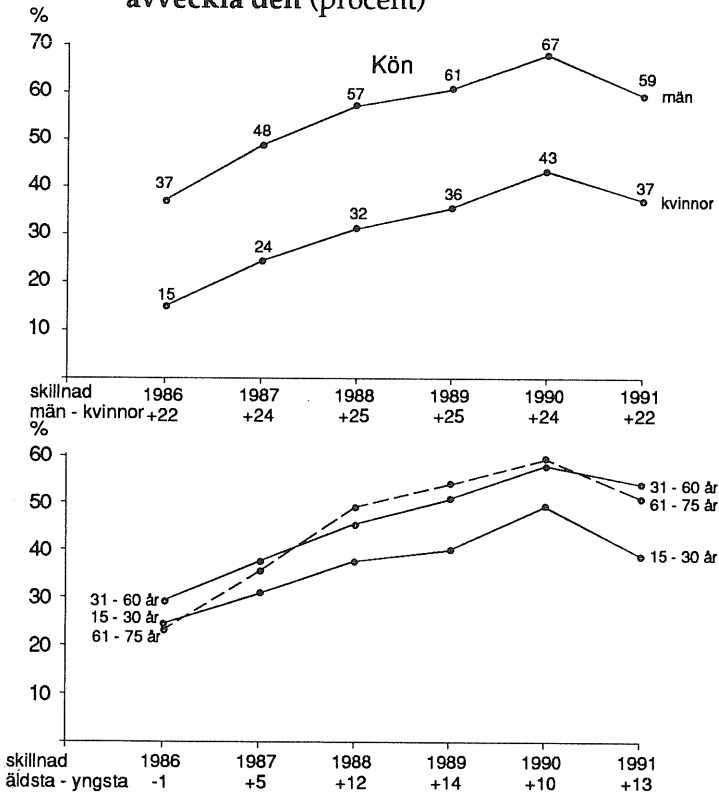

Anmärkning: Resultaten för åren 1979-1991 är hämtade från valundersökningarna. 1976 års resultat kommer från en Sifo-undersökning som genomfördes i samarbete med Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg (se Holmberg, Westerståhl, Branzén *Väljarna och kärnkraften* (1977)). Studien 1989 genomfördes av projektet *Kärnkraften i samhället* under ledning av Kent Asp och Sören Holmberg. Intervjufrågan innehöll åren 1979-1985, specifikationen "... För eller emot att kärnkraften *utnyttjas som energikälla*".

Mätserien omfattar riksdagsvalen 1976-1991, folkomröstningen 1980 och en separat studie hösten 1989, sammanlagt åtta mätningar. Bland dessa åtta undersökningar är den från 1991 den som uppvisar den mest kärnkraftspositiva opinionen - 50 procent för kärnkraft jämfört med 33 procent mot. Motsvarande resultat 1976 var endast 29 procent för kärnkraft mot hela 46 emot. Så sent som vid valet 1988 vägde det relativt jämnt mellan de båda kärnkraftslägren - 42 procent mot jämfört med 39 procent för. Den långsiktiga trenden är klart stigande för kärnkraftsanshängarna (från 29 procent 1976 till 50 procent 1991) och lika klart minskande för kärnkraftsmotståndarna (från 46 procent 1976 till 33 procent 1991).

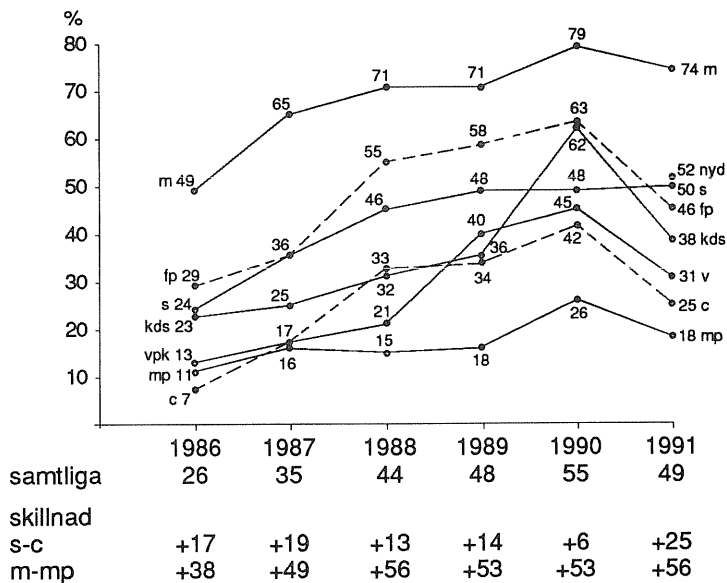
Resultaten i figurerna 4-5 visar att de senaste årens opinionssvängningar inte påverkat den grundläggande strukturen i kärnkraftsopinionen. Kopplingen mellan människors kärnkraftsåsikter och sådana faktorer som ålder, kön och partisympatier har i huvudsak sett likadant ut genom alla år oavsett om kärnkraftsmotståndet ökat eller minskat.

Figur4. Andel kärnkraftsanhängare 1986-1990 efter kön och ålder: Kärnkraftsanhängare har definierats som personer som vill avveckla kärnkraften långsammare än till 2010 eller som vill använda kärnkraften, ej avveckla den (procent)

Kommentar: Frågan om kärnkraftsåsikterna i SOM86 innehöll inget explicit svarsalternativ av typen "ingen bestämd åsikt", vilket frågan om kärnkraftsåsikterna gjorde i de senare SOM-studierna. Därför har resultaten för SOM86 justerats proportionellt under antagande av en "ingen bestämd åsikt-andel" som motsvarar den som erhöles i SOM87. De okorrigerade resultaten i SOM86 var som följer: 61-75 år 26 procent, 31-60 år 32 procent, 15-30 år 27 procent, män 41 procent och kvinnor 17 procent. Samtliga svarpersoner ingår i procentbasen.

Figur 5. Andel kärnkraftsanhängare 1986-1991 bland partiernas sympatisörer (procent).

Kommentar: Analysen bygger på samma material som i figur 4. Resultaten för SOM86 har korrigerats för frånvaron av ett "ingen åsikt alternativ". De okorrigerade resultaten är v 15%, s 27%, c 8%, m 54%, kds 26% och mp 12%.

Kvinnor och yngre personer är fortfarande mest negativa till kärnkraften, precis som de varit ända sedan frågan politiserades på 1970-talet. Åsiktskillnaden mellan män och kvinnor har varit förhållandevis stabil genom åren. Under perioden 1986-1991 har den hållit sig kring 25 procentenheter, dvs andelen kärnkraftsanhängare har varit cirka 25 procentenheter fler bland män än bland kvinnor.

Åsiktskillnaderna mellan olika åldersgrupper har alltid varit mindre men ökat något under senare år. I SOM-undersökningen 1991 var andelen kärnkraftsanhängare endast 38 procent bland de yngsta (15-30 år) mot 51 procent bland de äldsta (61-75 år) - en skillnad på 13 procentenheter.

De partipolitiska opinionsdifferenserna i kärnkraftsfrågan har alltid varit klart större än motsvarande skillnader mellan män och kvinnor eller olika åldersgrupper. Den sanningen gällde fortfarande 1991. Skillnaden mellan exempelvis m- och mp-anhängares kärnkraftsåsikter eller mellan s- och c-anhängares var minst lika stor eller t o m något större 1991 jämfört med läget under 1980-talets sista år. Andelen kärnkraftsanhängare var 74 procent bland moderata sympatisörer i SOM91 mot endast 18 procent bland mp-anhängarna - en skillnad på hela 56 procent-enheter. Motsvarande siffror var 50 respektive 25 procent bland s- och c-sympatisörer - en skillnad på 25 enheter.

Kärnkraftsfrågan är m a o inte på väg att hastigt avpolitiseras på väljarnivå. Åsiktskillnaderna mellan olika väljargrupper är fortfarande ungefär lika stora som de var på 1970-talet, även om en viss minskning kan iakttas (Holmberg 1991). Åsiktskillnaderna mellan t ex s- och c-väljares kärnkraftsåsikter har utvecklats på följande sätt i valundersökningarna: c-väljarna mer kärnkraftsnegativa med 40 procentenheter 1976, med 45 1979, med 48 1980, med 36 1982, med 32 1985, med 25 1988, med 32 1989 och med 32 1991.

En bivariat variansanalys med parti som oberoende variabel och kärnkraftsåsikt som beroende ger samma besked - partistruktureringen av kärnkraftsopinionen har minskat något i jämförelse med 1970-talet, men minskningen har inte inträffat under senare år. Nedgången i partipolitiseringsinträffade istället efter folkomröstningen i början av 1980-talet. Styrkan i sambandet mellan partitillhörighet och kärnkraftsåsikt har förändrats på följande sätt i valundersökningarna. Måttet är eta med sex partier (1976-1980), sju partier (1982-1989) respektive åtta partier (1991) definierande den oberoende variabeln: .45 1976, .45 1979, .49 1980, .40 1982, .37 1985, .42 1988, .43 1989 och .41 1991. Resultaten blir mycket likartade om vi begränsar analysen till de fem gamla partierna (v,s,c,fp,m). Eta-värdena från 1976 till 1991 blir i så fall: .45, .45, .49, .38, .34, .38, .38 och .37. Slutsatsen står sig - kärnkraftsopinionens partistrukturering har minskat något jämfört med läget under 1970-talet, men minskningen har inte skett under senare år. Den inträffade omedelbart efter folkomröstningen 1980.

Slutsatsen förstärks av att kopplingen mellan parti och kärnkraftsåsikt snarast blivit starkare, inte svagare, i SOM-undersökningarna åren

1986-1991. Eta-värdena för sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt har förändrats enligt följande i SOM-studierna sedan 1986: .33, .37, .38, .36, .39 och .40.

Ett partiresultat i figur 5 som har att göra med opinionsutvecklingen mellan 1990 och 1991 förtjänar en särskild kommentar, eftersom det eventuellt kan signalera en framtida förändring i kärnkraftens grad av partipolitisering. Det resultatet är opinionsförändringen för de socialdemokratiska sympatisörerna. Till skillnad från bland samtliga andra partiers anhängare ökade inte andelen kärnkraftsmotståndare bland s-anshängare mellan SOM90 och SOM91. Tvärtom kan vi iaktta en mindre ökning i andelen kärnkraftsförespråkare bland socialdemokraternas sympasörer, från 48 procent till 50.

Förändringen är självklart så liten att den kan vara en tillfällighet; statistiskt sett är den heller inte säkerställd. Ett stöd för att vi kan ha att göra med en statistisk tillfällighet är att någon motsvarande socialdemokratisk opinionsförändringen mot strömmen inte återfinns i Sifos kärnkraftsmätningar. I Sifo/KSUs studier 1990-1991 följer s-anshängarna den allmänna trenden mot ett något ökat motstånd mot kärnkraften.

Kärnkraftsfrågans ideologiska förankring har, precis som den partipolitiska och den sociala, varit stabil under senare år. Sett i ett något längre perspektiv har dock kärnkraftens ideologiska laddningar förskjutits. I kärnkraftskonfliktens barndom i mitten på 1970-talet återfanns en viss koppling mellan människors vänster-högerideologi och kärnkraftsåsikter. Sambandet var svagt (r kring .15), men visade att högeråsikter gick mer ihop med kärnkraftsmotstånd än vänsteråsikter.

Sedan dess har sambandet mellan kärnkraftsopinionen och vänster-högerdimensionen långsamt förändrats så att ideologisk vänsterposition kommit att förknippas med kärnkraftsmotstånd. Kopplingen är dock inte stark, som mest kring .20 (r) i valundersökningarna. Förändringen är emellertid så markant att det inte längre är självklart att tala om kärnkraften som en konfliktfråga helt på tvärs mot vänster-högerdimensionen, som man med ett visst berättigande kunde göra åren kring folkomröstningen om kärnkraften.

Korrelationen mellan människors kärnkraftsåsikter och självuppskattad vänster-högerposition har förändrats på följande sätt i valundersökningarna (negativ korrelation visar på ett samband mellan vänsterposition och kärnkraftsmotstånd, positiv korrelation på ett samband mellan högerposition och kärnkraftsmotstånd): 1976 +.15, 1979 -.01, 1982 -.04, 1985 -.09, 1988 - .18, 1989 -.20 och 1991 -.15. Den svaga med stadiga kopplingen mellan vänster och kärnkraftsmotstånd som funnits sedan 1980-talets mitt i valforskningsmaterialet återfinns också i SOM-studierna. Sambandet (r) mellan kärnkraftsåsikt (femgraderad skala) och subjektiv vänster-högerplacering har förändrats enligt följande mellan 1986 och 1991 i SOM-undersökningarna: -.13, -.13, -.21, -.26, -.27 och -.19.

Kärnkraftens koppling till den gröna dimensionen har alltid varit starkare än kopplingen till vänster-högerdimensionen. Och till skillnad från vad som är fallet när det gäller vänster-högeruppdelningen har kärnkraftens samband med den gröna dimensionen inte skiftat tecken. Kärnkraftsmotstånd och grönt har hela tiden haft ett samband med varandra. Styrkan på kopplingen är dock inte speciellt imponerande. Den har enbart hållit sig kring .30/.35 ända sedan folkomröstningen 1980. I SOM-undersökningen 1991 var korrelationen .33. Det mått på den gröna dimensionen vi använt är en fråga om i vilken utsträckning man vill "satsa på ett miljövänligt samhälle även om det innebär låg eller ingen ekonomisk tillväxt".

Huvudresultaten av vår undersökning kan sammanfattas i fyra punkter. Kärnkraftsmotståndet har förstärkts något under 1991, men från en mycket låg utgångspunkt 1990. Andelen kärnkraftsmotståndare är lägre 1990-1991 än den någonsin varit i Sverige sedan kärnkraften politiserades i mitten på 1970-talet.

Kärnkraftsfrågans partipolitiska förankring är svagare idag än under åren kring folkomröstningsstriden 1980, men den har inte försvagats under senare år. Kärnkraften är fortfarande bland svenska väljare en av de stridsfrågor utanför vänster-höger konflikten som uppvisar de högsta sambanden mellan åsikt och parti.

En klar könsmotsättning har ända sedan 1970-talet varit ett av kärnkraftsfrågans utmärkande signum. Kvinnor har hela tiden varit

mer negativa till kärnkraft än män. Den motsättningen kvarstår med oförändrad styrka in i 1990-talet. Ålderskillnaden att yngre människor är mer tveksamma till kärnkraften än äldre kvarstår också oförändrad in i 1990-talet.

Kärnkraftens ideologiska förankring har heller inte förändrats av de senaste årens opinionssvängningar. Karaktären av en solitär stridsfråga har kärnkraften behållit. Människors kärnkraftsåsikter är fortfarande relativt svagt kopplade till både åsikterna på vänster-högerdimensionen och på den gröna dimensionen. Kärnkraftens opinionskoppling till den gröna dimensionen är dock starkare än till vänster-högerdimensionen. När det gäller vänster-högerdimensionen har det samband som etablerades i mitten av 1980-talet - att kärnkraftsmotstånd har ett samband med vänsterposition - permanentats.

Nittioalets kärnkraftsmotståndare tenderar som tidigare att luta åt det gröna hållet, men till skillnad från under folkomröstningsstriden då kärnkraftsmotståndarna var någorlunda jämnt spridda mellan vänster och höger, tenderar dagens kärnkraftsmotståndare att också luta något åt vänster.

Litteratur

- Holmberg, S. (1989). *Kärnkraftsopinionen*. I Holmberg, S. och Weibull, L. *Åttioatal*. SOM-rapport 4, Göteborgs universitet
- Holmberg, S. (1991). *The Impact of Party Nuclear Power Attitudes in Sweden*. Stockholm: Statens Kärnbränslenämnd
- Holmberg, S. och Asp, K. (1984) *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Liber.
- Pechan, A. (1991). *Opinionsläget för kärnkraften i Sverige, november 1991*. Analysgruppen vid KSU, Vallentuna
- Sifo/KSUs kärnkraftsmätningar 1990-91. Sifos pressmedelanden